

Bu yazı, TMMOB Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası Haber Bülteni Ocak 1980, yıl özel sayısı Sayfa:5-11'den alınmıştır.

KURUMSALLAŞMADA 20 YIL VE SPMMO OLUŞUM VE ÇALIŞMALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Esat TURAK

Y. Şehir Plancısı - Mimar

SPMMO 1., 2. ve 3. Dönem Bşk.

Türkiye'de şehir planlama ve imar çalışmalarına yeni bir yön verme, bölge planlama çalışmalarına başlama ve yeter sayıda şehir ve bölge plancısı yetiştirme gereğini vurgulayan rapor, yazı, konuşma ve tartışmalar 1950'lerin ilk yıllarından başlayarak yoğunlaştı. Bunların kurumsallaşmaya yansımaları ise 1950'lerin sonlarına doğru başladı.

Bu yönde ilk önemli adım 1958'de İmar ve İskan Bakanlığı'nin kuruluşudur. Böyle bir kuruluşla varolan ilgili örgütler çalışmalarında eşgüdüm sağlanmak üzere bir bakanlığa bağlanıyordu. Ayrıca bu birimlerin daha geniş olanaklarla yeni den örgütlenip, kadrolaşarak gelişmelerine yeni birimlerin oluşmasına ve merkez dışı örgütlenme ve çalışmalara kapı açılıyordu. Böyle bir görünüm o günlerde ilgili çevrelerde bir umut havasının esmesine neden olmuştur.

1960'ta Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün kurulması ile ülkede planlamanın geliştirilmesi için gerekli işgücünü yetiştirebilecek daha çok bel bağlanabilir ve uzun vadede etkili olabilecek önemli ikinci kurum olmuştur. 1967 yılı başında SPMMO'nu kurma girişimi başlarken, bu bölümün yetiştirdiği plancı sayısı henüz 100'e ulaşabilmişti. Sonraları bu sayı hızla artarak 1980 yılı başında 300'e ulaştı. Bugün Türkiye'deki şehir ve bölge plancılarının yaklaşık 480'ini ODTÜ'nde yetişenler oluşturuyor.

Şehir ve Bölge Planlama alanında önemli üçüncü kurum olan SPMMO'nu kurma girişimi 1969 yılının son günü sonuçlanabildi. Oda, mesleği geliştirme, benimsenme çabalarını yoğunlaştırma ve etkinleştirmede önemli bir araç olarak kuruluyordu. Ayrıca sayıları gün be gün artan şehir ve bölge plancıları, hem topluma daha yararlı olmak hem de mesleki, ekonomik ve demokratik haklarını toplu olarak savunabilmek için ilgili yasanın öngördüğü yönde örgütlenmiş oluyorlardı.

Üye sayısı belli bir düzeye ulaşınca kadar, Odamızın çok etkin bir mesleki kuruluş olamayaacağı biliniyordu. Ayrıca, bilindiği gibi, birinci genel kurulun hemen ardından gelen ve yasal olmayan kapatma kararı nedeniyle, Oda 1971 yılı ortasına kadar faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştı. O günden bugüne iyileşmeyen politik ortam ise Odayı, TMMOB'ni oluşturan odalarla diğer mesleki ve demokratik kuruluşların beraber yürüttükleri

ekonomik-demokratik mücadelede yerini almaya ve bu yöndeki çalışmalara öncelik vermeye zorladı. Bugün 340'a varan üye sayısı ve geçirdiği deneyimlerle oda, yeni atılımlar yapmak, meslek alanında tam söz sahibi olmak ve üyelerinin tüm haklarını daha iyi savunmak üzere, daha etkin bir mücadeleye girişmek için gerekli güce ulaşmıştır. İTÜ, EU ve İGSA'nda da şehir planlama öğrenimine başlanması ile hem on yıl kadar bir süre içinde ülkemizin acil şehir plancısı gereksinimi karşılanabilecek, hem de SPMMO daha büyük ve daha güçlü bir mesleki demokratik örgüt olarak toplumdaki yerini pekiştirecektir. İmar ve İskan Bakanlığı'nin kuruluşundan bugüne kadar geçen yaklaşık 20 yılda, bu üç temel kurum ve İTÜ, EU, İGSA dışında, DPT, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve diğer bazı kuruluşlar ile büyük belediyelerin bir bölümünde ilgili birimler oluşturuldu. Böylece, şehir ve bölge planlama alanında, örgütlenme boyutu açısından oldukça yüksek bir kurumsallaşma düzeyine ulaştığımız söylenebilir. Şimdi öbür boyutları da geliştirmek, varolan kurumları daha iyi, daha verimli işletmek için yeni atılımlarda bulunmak için çalışmalar başlanmalıdır. Bu arada yeni atılım çalışmalarına da ışık tutmak üzere, varolan kurumların çalışmaları, ürünleri ve genel olarak alandaki etkinliklerinin toplu ve sistemli bir değerlendirilmesini yaparak, bunların bir sistem oluşturacak biçimde daha verimli ve etkin olmaları ve gerekirse yeni kurumların oluşturulması için somut öneriler geliştirmek, hem bu kurumları hem de teker teker meslektaşları bekleyen önemli bir görevdir. Bu yönde öncülük yapmak SPMMO'na düşecektir. Oda kuruluşunun onuncu yılında, en az kendi başarı ve etkinliğini değerlendirmelidir.

Bu yönde bir başlangıç olmak üzere odanın ilk iki genel kurulunda önerilen başlıca görevleri hatırlatmak, çok kısa olarak bunlarda sağlanan ilerlemeleri belirtmek ve önümüzdeki yıllarda odayı bekleyen görevlerden bazıları üzerinde durmak istiyorum. Amacım sumullü bir değerlendirme ya da gelecek için çalışma programı önermek olmayıp, önemli gördüğüm bazı konuları vurgulamaktır.

İlk iki Genel Kurulun açılışlarında odanın öncelikleri üzerinde durması önerilen çalışmalar şunlardır:

- 1) Şehir planları yapmakta olup bu alanda formal eğitimi bulunmadığı için Odaya üye olmayanlara, üyeler gibi mesleki çalışmalarda bulunan bilmeleri ve odanın bütün çalışmalarına katılabilmeleri için yetki belgesi verilmesi, ilgili ölçütleri saptamak üzere Mimarlar Odası ile ortak bir çalışma yapılması.

Bu konudaki çabalar bir süre sonra durdu. Bugünkü etkisizliğimiz ve birçok sorunun çözümünün sürüncemede kalması, kanımızca önemli ölçüde bu ihmalden kaynaklanmaktadır.

(*) Var olan en önemli ilgili kurumlardan biri, İller Bankası, bu bakanlığa bağlanıyordu.

2) Mimarlar Odası ile yapılacak diğer bir ortak çalışmayla önce Türkiye'deki yerleşmelerin ve büyüklük grupları ile, planlama çalışmalarının farklı boyutlarının belirlenmesi, sonra da her grup ve çalışmanın hangi odanın yetki alanına gireceğinin saptanması. Kurulan bir ortak komite ciddi bir çalışmayla önerisini hazırladı. Fakat bu öneri ilgili kuruluşlar arasında bir protokole bağlanamadı.

3) Şehir ve bölge plancısı sayılarının artması ve planlama eğitimi ile, planlama teorisi ve pratiğinin gelişmesi için şu yönlere çaba gösterilmesi:

- * Şehir ve bölge planlama çalışmaları yapan mimar ve diğer meslek adamlarına ülke içinde ve dışında planlama eğitimi yapma olanakları arama.

- * Ülkede, kendini sürekli olarak yenileyen bir planlama eğitim sisteminin saptanması ve kurulmasına yardım.

- * Dış ve iç meslek dünyası ile sürekli ilişki, deneyim ve bilgi alışverişine yardım, gelişmeleri izleme.

- * İlgili kuruluş ve çevrelerle işbirliği ile seminerler, konferanslar düzenleme ve yayınlar yapma.

Bu konuda birinci husus dışında yararlı bazı çalışmalar yapıldı.

4) Planlamayı ilgili daha geniş bir bilimsel teknik akademik bürokratik çevre örgütlü bir Türk plancılar topluluğu oluşturmak üzere "Türk Plancılar Enstitüsü"nü kurmak.

Burada öngörülen "amaç-yaklaşım-fonksiyonlar-örgütlenme" açısından bir çok ülkede kurulmuş bulunan mesleki örgütler paralelinde, çok aktif ve etkin bir enstitünün oluşması idi.

5) Planlamayı özellikle şehir ve bölge planlamalarını kamuya tanıtmak, onun ilgisini ve yapılacak çalışmalar ve mücadelelerde desteğini sağlama.

Bu konuda çoğu dolaylı bazı çalışmalar yapıldı.

6) İlgili idare ve eğitim kurumları kadrolarında ağırlığın, yasal gereklere de uyarak, belli bir süre içinde ŞPMMO üyesi plancılara geçmesini sağlamak üzere, bu kuruluşların "Şehir ve Bölge Plancılarına öncelik verme politikasını" benimsemelerinin sağlanması.

7) İlgili bütün kuruluşlarca, şehir ve bölge planlama konularında ŞPMMO Odası'na başlıca yetkili, sorumlu ve muhatap olarak tanınmalarını sağlama. Mesleki gelişme ve üye hakları ile ilgili olanlar da dahil, tüm ilgili yasa ve yönetmeliklerin hazırlanmasında, ilgili politika ve programların oluşturulmasında oda görüşüne ağırlık verilmesini sağlama.

Bu ve 6. konuda bir ölçüde ilerleme sağlandı, fakat fonksiyon ayrımının protokole bağlanamamasına koşut olarak etkin bir sonuca ulaşılamadı.

8) Üyelerin mesleki, ekonomik, sosyal ve demokratik haklarının savunulması, güvencelerinin pekiştirilmesi.

Bu konuda sonuç sağlayan bazı çalışmalar yapıldı.

9) Önemli, genel ya da belli durumlara ilgili planlama sorunlarına çözümler geliştirme, ilgili kuruluşlara tavsiyelerde bulunma, ilgili kurumların belli konulardaki tutum ve davranışlarına karşı ya da destekleyici tavır alma ve gereken eylemlerde bulunma.

Bu yönde de oldukça etkili bazı çalışmalar yapıldı.

10) Kısa bir zamanda oda mali gücünün, yukarıda belirtilen görev yükünü kaldırabilecek bir düzeye yükseltilmesi için üye ödentilerinin zamanında yapılmasını sağlayan bir düzenin kurulması ve odanın ücret karşılığı verilen çeşitli ilgili belge yetkilerini biran önce devralması.

Bugün üye sayısının artması, ödentilerin oldukça düzenli bir biçimde toplanması ve bazı belge yetkilerinin kullanılması ile mali güç önemli ölçüde artmıştır. Ancak tüm ilgili belge yetkileri yukarıda belirttiğim protokoller yapılamadığı için henüz devralınmamıştır.

Yukarıdaki bütün konularda istenen ilerlemenin sağlanamaması ülke politik koşulları, Mimarlar Odası'nın bazı konulardaki olumsuz tutumu ve yönetim kurullarının bu çalışmalara gereken ağırlığı vermemesine bağlanabilir.

İkinci Genel Kurul bilinen 12 Mart ortamında yapılmıştı. Ağır koşulların belki de uzunca bir süre değişmeyeceği, bu nedenle de yukarıdaki konuların çoğunda başarılı etkili çalışmalar yapmanın zor olacağı belli idi. Ancak bu koşulların çok uzun zaman da devam edemeyeceği umudu vardı. Üyelerden umutsuzluğa düşmemeleri, fakat daha da etkinleşebilecek mücadele günlerine hazır olmaları istenmişti.

Gelelim o zamandan beri geçen günlerde politik ortamda birkaç kez beliren düzelme umutları her defasında sonerek yerlerini daha yoğun bunalımlara, baskılara, varimsizliklere, ilgisizliklere bıraktı. Bugün hükümet olma alternatifi olan siyasi partilerin farklı derecelerde ve farklı tercihlerden dolayı da olsa insan haklarını, demokratik hakları kısma ve kendilerince "mübah" görülen baskıları yapmaktan çekinmeyecekleri belli olmuştur. Bunların demokratik mesleki kuruluşlarla, yüksek öğretim kurumlarıyla, diğer bilim-teknik çevreleriyle etkili işbirliği bir yana, diyaloga girerek ekonomik-sosyal teknik politik bunalımlara, teröre ve ülkenin yüzlerce diğer sorununa en gerçekçi doğru çözümleri aramaya; ülkenin yaşamak için katılmak zorunda olduğu çağdaş ülkelerarası ekonomik yarışta tayin edici öğelerin başlıcalarından olan düşün ve el işgücünün tümünden yararlanmaya pek önem vermedikleri anlaşılmıştır.

Bu durumda meslek odaları ile bilim ve teknik çevrelerinin, ister ülke sorunları ister mesleki

sorunlarla ilgili olsun, çağrı, uyarı ve önerilerinin ilgili devlet kuruluşlarında yankı bulmaması doğaldır.

Sonuç olarak son on yılda, başka alanlar gibi şehir ve bölge planlama alanlarında pek az önemli ve kalıcı atılım, iyileştirme çabası görüldü.

Kanımsızca, alanımızda bu dönemdeki en önemli gelişme bazı büyük kent belediyelerinin kendi planlamalarına sahip çıkıp bu yönde örgütlenmeye başlamalarıdır. Genellikle sağlam bir sistem oluşturamamış ya da hatalı biçimde örgütlenmiş bulunsa, işgücü ve diğer yönlerden eksikleri olsa da böyle planlama birimleri kurmakla büyük belediyeler merkezi idarenin fiili vesayetinden kurtulmak için önemli bir adım atmış olmaktadır.

Önemli ikinci adım bu büroların, programlama da dahil, planlama ve imar uygulama araçları sistemlerini geliştirme çalışmalarına ağırlık vermeleri, bu araçları etkin bir biçimde kullanmaya başlamaları ve örgütlerini bu yönde geliştirmeleri olacaktır.

Özellikle büyük belediyeler ve belediye birlikleri bu adıma paralel olarak ya da onun ilk sonuçlarını alıp güçlendikten sonra, merkezi hükümetin vesayetinden kurtulmak, özellikle İmar ve İskan Bakanlığının planlar üzerindeki denetiminin kapsam, süre, süre ve teknik yetenek yönlerinden değiştirilmesini sağlamak için hukuki ve yasal girişimlerde bulunmaları beklenir. Bugün denetim mekanizmasının bu dört boyuttaki yetersizliği ve hatalı tutumu, hem Türkiye'de şehir planlaması ve yapılaşmayı kontrol etme araçlarının gelişmesinde başlıca engellerden biri, hem de şehirlerin gelişmelerini yönlendirmede geride kalınmasının ve imar çalışmalarındaki gecikmelerin temel nedenlerinden biridir.

Küçük belediyeler de yukarıdaki adımları atabilmek için gerekli gücü oluşturmak üzere ya aralarında ya da komşu büyük belediyelerle birleşmeye başlamışlardır.

Belediyelerdeki bu gelişmeler üzerinde fazlaca durmanın nedeni şudur: Türkiye'de şehir planlama ve imar alanında etkili sonuçların ancak yukarıdaki adımlar atıldıktan sonra alınabileceği 30 yıla yakın bir süredir tekrarlandı. Kanımızca son yıllardaki gelişmelere bakarak, gelecek on yıl içinde Türkiye'nin birçok şehrinin yukarıdaki üç adım atacağı ve bugünkünden daha etkili planlama-programlama-imar faaliyetine gireceği söylenebilir.

Bunun Odamız ve üyelerimiz açısından önemli yankıları olacaktır. Birinci olarak merkezi idare örgütlerindeki, özellikle Ankara'daki, yığılma kırılmaya başlayacak üyeler ülkenin her yanındaki belediyelerde görev almaya başlayacaklardır.

İkincisi, çoğunluğu genç olan bu meslektaşlar planladıkları ortam içinde yaşayarak ve uygulama sürecine katılarak gerçek deneyimlerden geçip yerel gereksinimler karşısında uygun araçlar, teknikler ve yeni görüşler geliştirip gerçekçi ve etkili plancılar olma yönüne girebileceklerdir.

Bunlar verdikleri bazı kararların yaptıkları bazı düzenlemelerin sonuçlarını görüp değerlendirmelerini yapabileceklerdir. Böylece genç üyelerimizin çoğu bugün olduğu gibi, yeteri kadar yapıcı çalışmayla planlama uygulama deneyimi kazanmadan denetim gibi hem büyük bir mesleki birikim gerektiren hem de pek yaratıcı olmayan görevler yüklenme zorunda kalmayacaklardır. Belediyeler kendilerine yaratıcı çalışmalar yapma planları verecektir.

Üçüncü olarak, özellikle büyük belediyelerin planlama büroları zamanla öbür şehirlerde de kullanılabilir yeni yaklaşımlar, teknikler, modeller ve gelişmeyi, yapılaşmayı yönlendirme, denetleme araçları geliştirerek Türkiye'de şehir planlamaya önemli katkılarda bulunabileceklerdir.

Başlıcalarını belirttiğimiz bu yankılar nedeniyle Oda şubeler açmak ve temsilciliklerini çoğaltmak durumunda olacaktır ki bu bir anlamda yerel özellikleri vurgulayan çalışmaları çoğaltacaktır.

Öte yandan Oda, belediyelere örgütlenme ve nitelikli işgücünü bulmada ve bazı teknik ve hukuki konularda yardımcı olmak üzere kendini örgütlenme gereğini duyacak belirttiğimiz adımları henüz atmamışlarsa bir an önce atmaları için belediyelere çağrıda bulunup yön gösterme durumunda olacaktır.

SONUÇ

ŞEMMO Türkiye'de şehir ve bölge planlamanın temel kurumlarından biridir. Oda geçen on yıl içinde mesleği tanıtıcı, benimsetici ve ilerletici üyelerin haklarını savunucu onları bir araya getiren önemli çalışmalar yapmış, öbür mesleki ve demokratik örgütlerle birlikte halkımızın bağımsızlık, özgürlük, ilerleme ve demokrasi mücadelesine katılmıştır.

Önümüzdeki yıllarda ise Odanın çalışma yükü çok daha ağır olacaktır. Çünkü, Odanın kuruluşundan bugüne sonuçlandıramadığı önemli bazı örgütlenme ve yetki devralma sorunları vardır. Oda, ilk genel kurullarında belirlenen öbür bazı çalışmaları da yeter etkinlikle yürütememiştir. Belediyelerin merkezi yönetimden bağımsızlaşma hareketi ve bunun sonuçlarına Oda ve üyelerin bazı örgütlenme ve çalışmalarla uyum yapmaları gerekecektir.

Bir de benim burada üzerinde durmadığım üçüncü ve ondan sonraki genel kurulların belirlediği sonuçlanmamış çalışmalar ve gelecek genel kurullarda varılacak görevler vardır. Gelecek günlerde daha da çetinleşeceği anlaşılan demokratik mücadelenin talep edeceği çabalar da düşünülürse, Odanın gelecek yönetim kurullarının yükümlü ne kadar ağır olacağı anlaşılır. Yükümlü altında ezilmemesi başarılı olması isteniyorsa bütün üyelerin özveriyle çalışmalara katılarak Yönetim Kurulları'na yardımcı olmaları gerekir. Yönetim Kurulları'nın da çalışmaları tümüyle kitlelerine yayma yollarını bulunması gerekir. Gerçekten demokratik ilerici örgütlenmenin temel ilkesi de budur.

Gelecek on yılın ülkemizin, halkımızın ve plancılar topluluğunun esenliğe çıkma yılları olmasını dilerim.